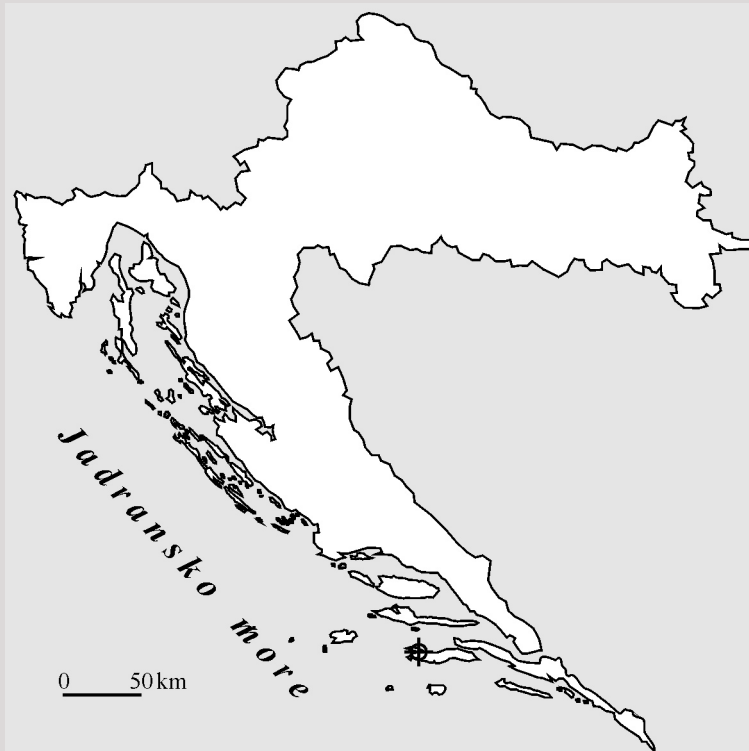

VELA SPILA - VIŠESLOJNO ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE PORED VELE LUKE NA KORČULI

PIŠE: Dinko Radić, dipl.arheolog
Centar za kulturu Vela Luka
Korčula

UVOD

Vela spila iznad uvale Kale na krajnjem zapadnom dijelu otoka Korčule špilja je zanimljiva ne zbog svojih speleoloških ili geomorfoloških svojstava nego prvenstveno radi u svojoj unutrašnjosti

sačuvanog jedinstvenog kontinuiteta naseljavanja u rasponu od samog početka suvremenog čovjeka (prije oko 35.000 god.) do danas. Ljudski je rod špilje od najstarijih vremena koristio kao staništa, zaklone od hladnoće i zvijeri, a na primjeru Vele spile

pokazat će se da su to bila mjesta nastanka i oblikovanja naše današnje civilizacije, odnosno da se radi o položajima na kojima su tijekom tisuća pa i desetaka tisuća godina postupnom evolucijom razvijane temeljne značajke naše suvremene

Ulaz u Vela spilu

foto: Dino Cetinić

materijalne i duhovne kulture.

MORFOLOGIJA

Vela spila se sastoji od jedne prostorije ovalnog oblika, dimenzija približno 50 x 35 m, visine mjestimično i preko 20 m. Gotovo pravilan, poluloptast svod na dva je mjesta prekinut otvorima zvanim Velo i Malo ždrilo, koji zajedno s desetak metara širokim i 3-4 m visokim ulazom u unutrašnjost propuštaju količinu svjetlosti dovoljnu za normalan rad i ugodan boravak. Specifičnost špilje je i u činjenici da je uglavnom suha, bez znatnijeg pada terena, a dodatnu svjetlost i toplinu osigurava otvor okrenut prema jugu. S platoa ispred ulaza (do kojeg s jedne strane vodi dva kilometara duga asfaltna cesta, a s druge kraća planinarska staza) pogled puca na razgranat, slikovit zaljev, gradić Vela Luka te na pučinu u pravcu Visa i Biševa.

ARHEOLOŠKO ZNAČENJE VELE SPILE

Vela spila je arheološki lokalitet poznat još od sredine prošlog stoljeća kad su ga istraživali Grga Novak, Marinko Gjivoje, Franko Oreb, Božidar Čučuk i drugi pretpovijesničari koji su temeljem rezultata preko tri desetljeća kontinuiranog iskapanja i dugogodišnjih analiza iznimno bogatih naslaga bili u mogućnosti rekonstruirati praktično cjelokupnu ljudsku prošlost. Sudeći prema količini, bogatstvu i raznolikosti nalaza te iznimnom kontinuitetu života, značenje Vele spile daleko nadilazi jadranske okvire i ovaj se lokalitet, prema dosadašnjoj istraženosti, a posebno prema svom potencijalu svrstava u sam vrh sredozemne pa i europske prapovijesne arheologije.

RAZVOJ NASELJENOSTI VELE SPILE

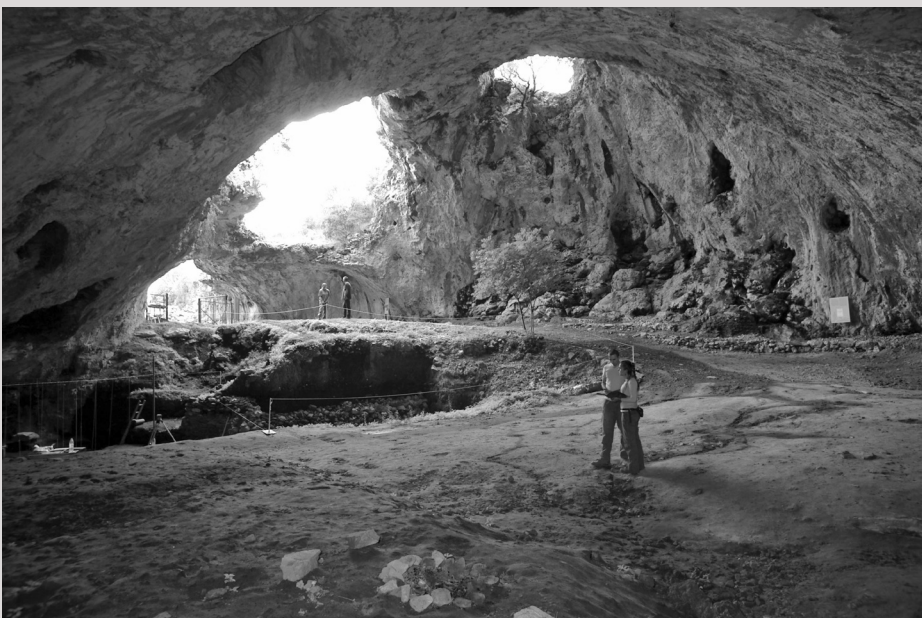
Vrijeme kad je Vela spila po prvo put naseljena za sada još uvijek predstavlja nepoznanicu, odnosno istraživanja su radi tehničkih razloga (opasnost od urušavanja) zaustavljena na dubini od 10,6 m, u nekoliko metara debelim naslagama čistog kamenog kršja nastalog i nataloženog tijekom zadnjeg ledenog doba. U budućim kampanjama očekujemo istraživanje još dubljih slojeva, odnosno otkriće tragova života neandertalaca, jer je to naredna pretpostavljena faza u naseljavanju ovog nalazišta, koje bi na taj način u potpunosti zaokružilo sliku života ljudi (i praljudi) od najranijeg vremena pa praktički do danas.

Najstariji proučeni slojevi nalaze se od 10,6 do 6,0 m ispod današnjeg špiljskog tla. Pripadaju vremenu zadnjeg ledenog doba, kada je zbog nižih temperatura

Vela spila, unutrašnjost

foto: Dino Cetinić

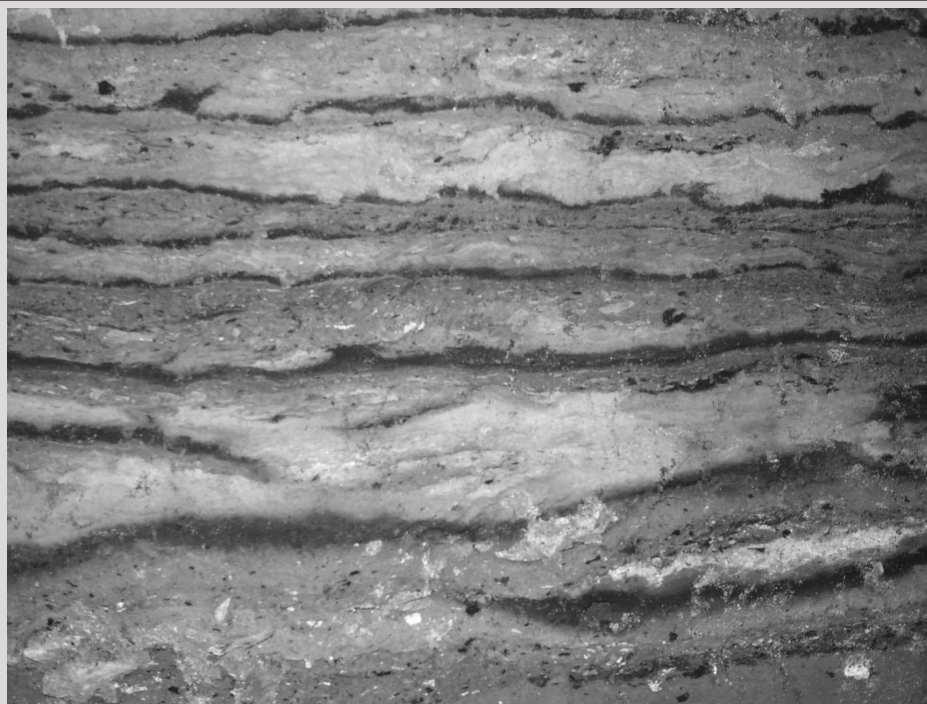
Vela spila, unutrašnjost

foto: Dino Cetinić

Arheološke naslage, kraj pleistocena, oko 16.000 BP

foto: Dino Cetinić

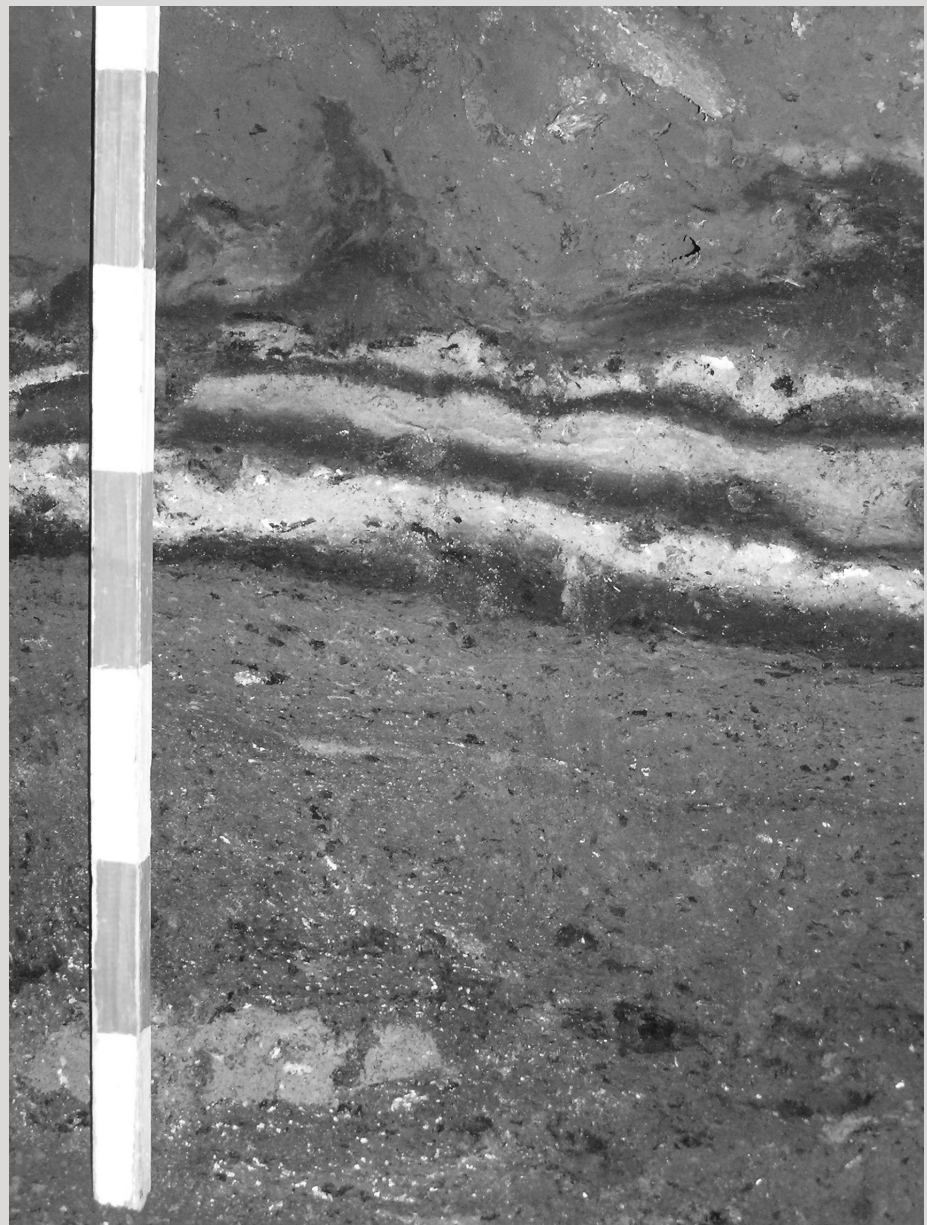

Naslage koje svjedoče o intenzitetu naseljenosti, mlađe kameno doba

foto: Dino Cetinić

količina leda na polarnim kapama bila znatno veća pa je razina mora bila i za oko 100 m niža od današnje. Korčula je u to vrijeme gora pored koje su protjecale nekadašnja Neretva i Cetina, a Jadransko more je bilo reducirano na približno manje od pola današnje površine i nije postojalo zapadnije od crte Zadar - Ancona. Oštrija klima (slična onoj u Skandinaviji ili Kanadi) pogodovala je životinjama poput divljeg goveda, divljeg konja i jelena koje su ujedno bile i najčešći lovni plijen skupine lovaca, stanovnika Vele spile. Zbog razmjerno malih oscilacija u broju i raznolikosti životinjskog svijeta strategija preživljavanja drevnih stanovnika nije se mijenjala tisućljećima, odnosno većinu svojih potreba za hranom zadovoljavali su lovom spomenutih krupnih životinja i raznih močvarnih ptica. Za lov i komadanje plijena, obradu koža, izradu koštanih i drvenih predmeta koristili su neke od tisuća nađenih kremenih alatki: sječiva, grebala, strugalica, dlijeta, raznih šiljaka i drugih uglavnom izrazito minijaturnih oruđa, što je jedno od temeljnih odrednica epigravetijena, kulture koje su stanovnici te faze Vele spile razvijali. Kao zanimljivost spominjemo manju, dosta oštećenu figuricu konja, najstariji figuralni prikaz u ovom dijelu svijeta. Muški pripadnici skupine kitili su se tako da su oko vrata nosili probušene i urezima ukrašene jelenje očnjake, simbole uspješnog lova, a žene su posebno cijenile privjeske od krupnih morskih školjaka, koje su nalazili na tada od današnjeg otoka Korčule 20-ak kilometara udaljenoj morskoj obali.

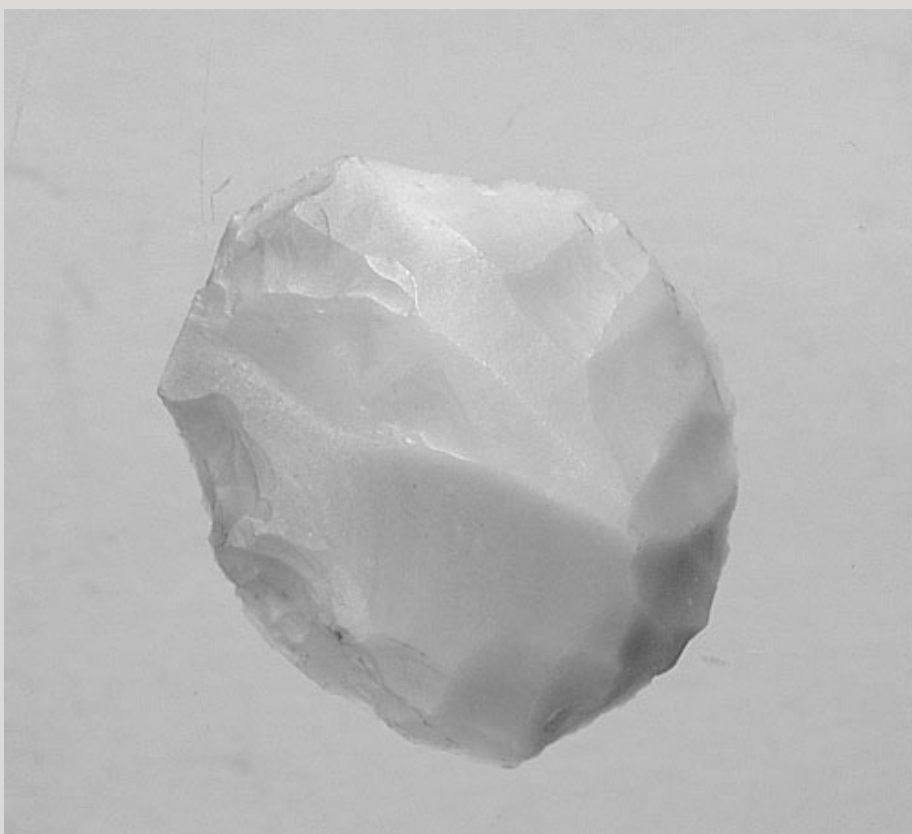
Prije nešto više od 14.000 g. početak će se događati promjene, prvenstveno klime, što će neposredno utjecati na krajolik. Zbog još uvijek nedovoljno poznatih razloga dolazi do porasta temperature, odnosno globalnog zatopljenja popraćenog većom količinom oborina, a time i do otapanja leda. Taj će proces rezultirati razmjerno brzim podizanjem razine mora za više desetaka, odnosno gotovo stotinjak metara. Dotadašnja staništa krda krupnih preživaa i kopitara biti će potopljena, rijeke se povlače, a nekadašnje prostrane doline između današnjih otoka ispunjavaju se morem. Drukčija svojstva klime rezultirati će bitnom promjenom okoliša, nestajanjem biljnog svijeta, reduciranjem ili izumiranjem većine životinjskih vrsta, posebno onih o kojima je do tada ovisila egzistencija ljudske zajednice. Potapa se i niz špiljskih i ostalih objekata koje je čovjek (možda) koristio. Sačuvanost Vele spile dugujemo činjenici da se nalazi 120 m iznad razine do koje se početkom

Naslage koje svjedoče o intenzitetu života, kraj pleistocena/početak holocena foto: Dino Cetinić

holocena podiglo more. Pod utjecajem spomenutih promjena krajolik poprima suvremeni izgled pa umjesto aridnih stepa počinju prevladavati brojne krške forme, a osnovno obilježje reljefa su njegov, u potpunosti mediteranski izgled. Dramatičnost vremena odraziti će se na život ljudi na način da će osiromašenje prirodnih resursa zahtijevati značajne prilagodbe u životu cijele zajednice.

U to je vrijeme stanovnike Vele spile zadesila još jedna prirodna kataklizma. Oko 14.115 godina prije današnjice katastrofična erupcija vulkana na Flegrejskim poljima (pokraj Napulja, zapadno od Vezuva) u atmosferu je izbacila 50 km³ materijala poznatog kao Napolitan yellow tuf (NYT). U Veloj spili ga nalazimo nataloženog u kompaktnom sloju debljine 2-10 cm. Razmjere katastrofe samo možemo naslućivati, ali ostaje činjenica da je ova prirodna pojava bila popraćena velikim potresima, što je uz spomenuto zatopljenje i podizanje razine mora malu ljudsku zajednicu gotovo uništilo. Život u špilji će se u narednim stoljećima jedva održavati, odnosno svodi se samo na povremene boravke manjih skupina. Tragovi njihovog života su krajnje oskudni. Imperativ preživljavanja zahtijevao je prilagođavanje novom okruženju. Umjesto lova krupnih životinja

Paleolitička kremena alatka

foto: Dino Cetinić

čovjek postaje ribar (more je udaljeno ne kao ranije preko 20 km nego samo 200 m) pa pronađene gomile ribljih kostiju, morskih školjaka i puževa, zorno svjedoče o promjenama prehranbenih navika.

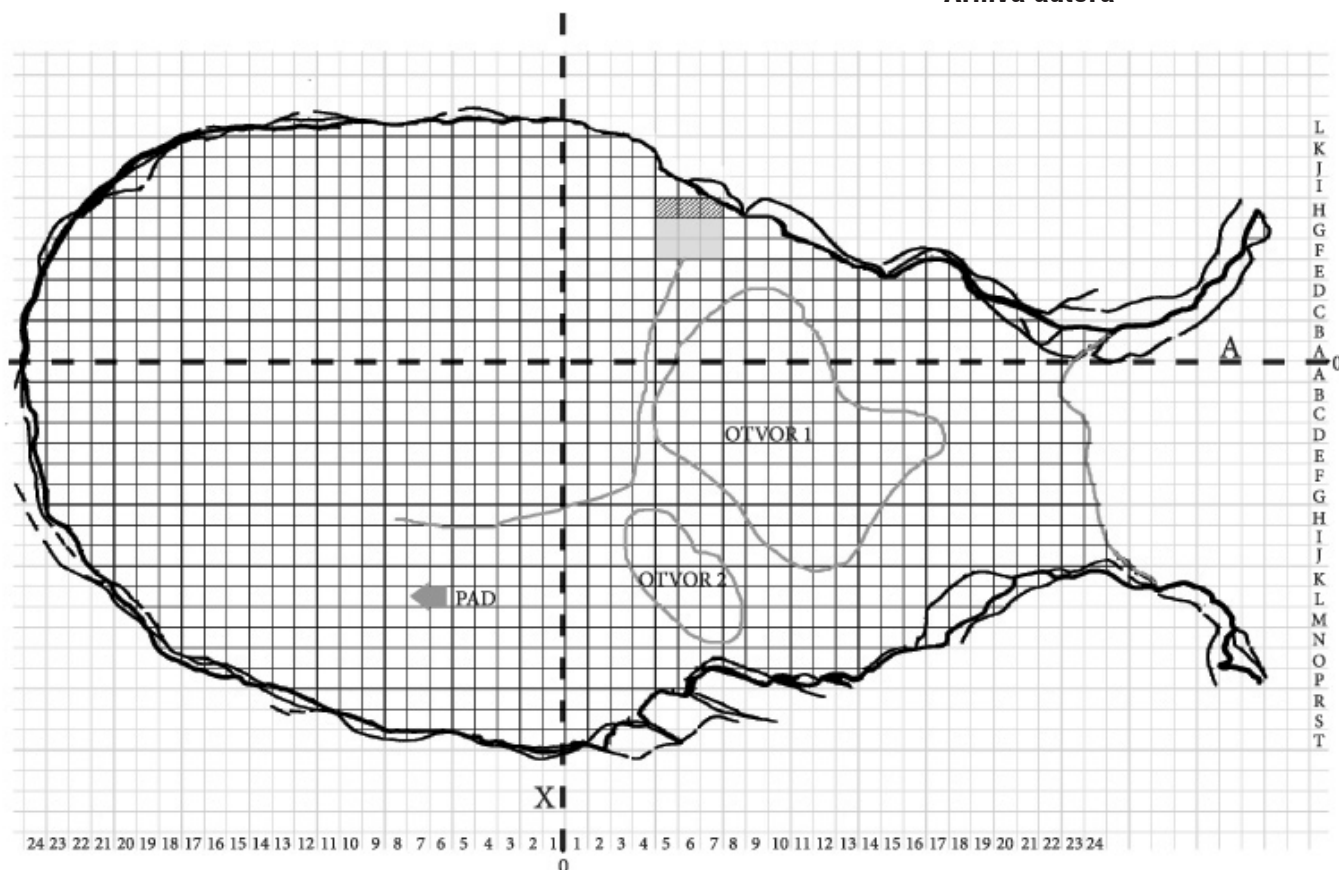
U tom razdoblju (točnije, sredinom sedmog

milenija prije Krista) datirana su četiri groba - najstariji ljudski ukopi na ovom lokalitetu, ali i šire. Analize skeleta ukazuju na izuzetno težak život, odnosno neishranjenost, a nedostatak vitamina i bolesti kostiju povezane su uz slabe

TLOCRT: VELA SPILA

XI

Arhiva autora

uvjete življenja i tjelesne napore kojima su neprestano bili izloženi. Istrošenost zuba je začuđujuća i upućuje na njihovo korištenje pri obavljanju svakodnevnih poslova. U jednom grobu nađen je kamen vulkanskog porijekla donesen s Palagruže, dokaz da su stanovnici Vele spile već tada poznavali pučinsku plovidbu.

Vjerojatno do najveće promjene tijekom cjelokupnog postojanja ljudske vrste dolazi početkom mlađeg kamenog doba (prije oko 8.000 god.). U to vrijeme skupine ribara, sakupljača i lovaca napuštaju stari način pribavljanja hrane te pod utjecajem s Istoka počinju prihvaćati uzgoj prapitomljenih životinja (na našim otocima prvenstveno koza i ovaca) i baviti se prvobitnom poljoprivredom.

Vela spila je zbog prometno-geografski značajnog položaja Korčule na sredini Jadrana, na putu između Apeninskog i Balkanskog poluotoka, imala važnu ulogu posrednika u protoku roba, ljudi, i tehnologija. Naime, "otočni most" prastara kopneno – morska prometnica, koja je preko apeninskog poluotoka Monte Gargana, otočica Palagruže i Sušca, te Korčule i Pelješca povezivala jug Apeninskog poluotoka s dalmatinskom obalom Jadrana, odnosno Dinarskim zaleđem, bila je glavni pravac širenja suvremenih dostignuća iz prostora današnje južne Grčke i južne Italije u pravcu Zapadu i unutrašnjosti Balkanskog poluotoka. Zanimljivi su nam u Veloj spili nađeni ulomci i alatke od opsidijana tj. vulkanskog stakla koje potječe, kako je analiza pokazala, s ležišta na liparskim otocima pored Sicilije, zatim predmeti od tamnog vulkanskog kamenja porijeklom s Palagruže, kremene alatke obrađene na sipontiano način ili izrađene u tzv. kaminijenskoj tehnici svojstvenoj tradiciji neolitičkih stanovnika današnje Apulije, ali i brojni drugi primjeri koji potvrđuju tezu o postojanju i intenzivnom korištenju spomenute prekojadranske morske prometnice.

Jedan od rezultata prihvaćanja poljodjelstva, usvajanja stočarstva, osnutka stalnih naselja (procesa poznatog pod nazivom "neolitička revolucija") je početak izrade i ukrašavanja keramičkih posuda. Taj novi medij neobično je značajan jer se prema njegovim svojstvima (sastavu gline, načinu pečenja, oblicima posuda, ukrasnim tehnikama, korištenim ornamentima...) razlikuju tri neolitičke kulture koje "pokrivaju" stariji, srednji i mlađi neolitik. Svaka od njih se razvija kroz više samosvojnih razvojnih stupnjeva. O značenju i važnosti za svakodnevni život

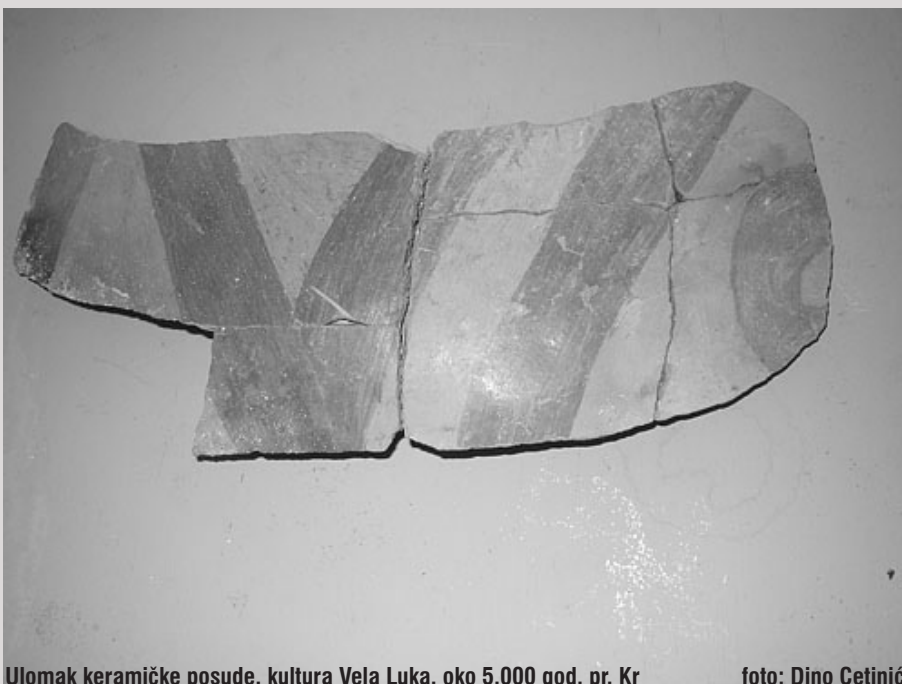
Ogrlica od pužica *Columbella rustica*, mezolitik

foto: Dino Cetinić

Ulomak posude, ljubljanska kultura, brončano doba

foto: Dino Cetinić

Ulomak keramičke posude, kultura Vela Luka, oko 5.000 god. pr. Kr

foto: Dino Cetinić

te posebno o količini nađenih ulomaka možda najbolje govori podatak da se samo iz naslaga jedne od zastupljenih kultura, one koja je ime dobila po susjednom otoku Hvaru, u Centru za kulturu u Veloj Luci čuva oko pola milijuna, mahom ukrašenih fragmenata. Među brojnim

ostacima života posebno ističemo skupinu posuda ukrašenih slikanjem i brojne glačane ulomke koji zajedno tvore novu, dosad na ovim obalama nepoznatu kulturu, nazvanu "velolučka", u čast Vele Luke, gradića iznad kojeg se nalazi Vela spila. Ti i ostali tragovi života predmetom su intenzivnog

multidisciplinarnog proučavanja koje će trajati godinama i rezultirati permanentnim obogaćivanjem saznanja o materijalnoj, ali i duhovnoj kulturi naših predaka.

SUMMARY

VELA SPILA – A MULTI-LAYERED ARCHAEOLOGICAL SITE NEAR VELA LUKA ON THE ISLAND OF KORČULA

The cave is comprised of one sole room, the dimensions of which are 50 x 35 x 20m. Its wide entrance and dry interior have made it an ideal spot for human habitation since the peak of the last Ice Age (about 18,000 years ago). Archaeological diggings have reached 10.6m of depth. The diversity, continuity, and representation of all prehistoric cultures make the Vela spila cave one of the most important Mediterranean prehistoric archaeological sites.